

การพัฒนาระบบบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ
ภาคประชาชน ภาคเอกชนในการจัดการน้ำของจังหวัดชัยนาท

Development of an Integrated System for Cooperation Between Government
Sectors The Public and Private Sectors in Water Management of
Chainat Province

ทัศนีย์ ปิ่นสวัสดิ์ (Tasanee Pinsawasdi)

มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม (Chandrakasem Rajabhat University)

Email: Tasanee.sk@gmail.com

Received August 19, 2020; Revised October 22, 2020; Accepted December 20, 2020

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the problem in the water supply for agriculture in Chainat province; 2) to study water supply approaches for agriculture in Chainat province; and 3) to study the approaches for building the cooperation between government, public sector and private sector in the water supply for agriculture, Chainat province. The study was a qualitative research. Conduct interviews with representatives from government, public and private sectors involved in water management. For agriculture in Chainat Province, amount 30 people. The research instrument was a structured interview, Participant and Non-Participant Observation. It was found that the problem of water management for agriculture in Chainat Province was the lack of integration of the relevant agencies. As for the water management approach for agriculture, it was found that there was a scope on resource users set rules for water use and care, process to encourage stakeholder participation in decision-making, effective monitoring and supervision mechanism, step-by-step punishment process from light to heavy, and conflict management mechanism.

Keywords: water supply for agriculture; cooperation between the government public and private sectors

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาปัญหาการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของจังหวัดชัยนาท 2) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของจังหวัดชัยนาท 3) เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของจังหวัดชัยนาท การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการสัมภาษณ์ตัวแทนจากภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของจังหวัดชัยนาท จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แบบสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของจังหวัดชัยนาท คือ ขาดการบูรณาการความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่วนแนวทางการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรพบว่ามีการกำหนดขอบเขตเกี่ยวกับผู้ใช้ทรัพยากร กำหนดกฎระเบียบการใช้และดูแลน้ำ มีกระบวนการส่งเสริมการให้ ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมตัดสินใจ มีกลไกการติดตามกำกับดูแลที่มีประสิทธิภาพ มีกระบวนการลงโทษอย่างเป็นขั้นตอน จากเบาไปหาหนัก และมีกลไกจัดการความขัดแย้ง

คำสำคัญ: การจัดการน้ำเพื่อการเกษตร; ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชน

บทนำ

ในช่วงปี พ.ศ. 2556 – 2559 ที่ผ่านมา ประเทศไทยประสบปัญหาการจัดการน้ำมาโดยตลอดจนก่อให้เกิดภาวะขาดแคลนน้ำเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีสาเหตุสำคัญเกิดจากการที่ฝนตกทิ้งช่วงปริมาณน้ำฝนไม่เพียงพอ เกิดการกระจายของฝนไม่ทั่วถึง ประกอบกับการขาดแคลนแหล่งจัดเก็บน้ำตามธรรมชาติ อีกทั้งแหล่งจัดเก็บที่สร้างขึ้นขาดประสิทธิภาพในการจัดเก็บน้ำจึงทำคุณภาพน้ำมีปัญหาไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ (Center for monitoring and solving agricultural disasters, Chainat Province, 2008) ปัญหาเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อประชาชนและเกษตรกรที่ใช้น้ำเพื่ออุปโภค บริโภคและการเกษตร ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในการใช้น้ำร่วมกันภายในชุมชน

จังหวัดชัยนาท เป็นจังหวัดที่ได้รับผลกระทบรุนแรงจากปัญหาการขาดแคลนน้ำของเกษตรกร จากสถิติสาธารณภัยและความเสียหาย จำแนกตามประเภทภัยพิบัติในจังหวัดชัยนาท ของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ปี 2555 พบว่าจังหวัดชัยนาท มีสถิติพื้นที่ประสบภัยแล้ง ดังนี้ 1. อำเภอเนินขาม ประกอบด้วย ตำบลกระบกเตี้ย ตำบลสุขเคื่อนห้า 2. อำเภอหนองมะโมง ประกอบด้วย ตำบลกุดจอก ตำบลวังตะเคียน ตำบลหนองมะโมง และ 3. อำเภอหันคา ประกอบด้วย ตำบลบ้านเขย่น ตำบลโพธิ์นกยูง ตำบลเด่นใหญ่ ตำบลหนองแซง ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวข้างต้นของจังหวัดชัยนาทนั้นเป็นพื้นที่นอกเขตชลประทานทั้งสิ้น อันเนื่องมาจากสภาพภูมิประเทศของทั้ง 3 อำเภอ คือ อำเภอเนินขาม อำเภอหนองมะโมง อำเภอหันคา มีสภาพเป็นเนินสูงจึงทำให้ไม่สามารถส่งน้ำได้อย่างทั่วถึง เป็นพื้นที่นอกเขตชลประทาน จึงต้องอาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ หรืออาศัยเครื่องสูบน้ำในการส่งต่อไปยังพื้นที่

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นถึงความสอดคล้องกับปัญหาการจัดการน้ำในระดับประเทศ เนื่องจากระบบการจัดการน้ำในระดับประเทศขาดประสิทธิภาพ นโยบายการจัดการน้ำของรัฐเป็นลักษณะการจัดการทรัพยากรน้ำแบบเอกเทศ เน้นการจัดการโดยมิได้คำนึงถึงความสัมพันธ์ของความยั่งยืนของระบบนิเวศลุ่มน้ำแบบองค์รวม (Anekpong Thammathiwat, 2012) และมีปัญหาในทางปฏิบัติหลายประการ อาทิ จากแนวคิดการจัดการน้ำแบบเสรีแม้ทุกคนจะมีสิทธิใช้น้ำอย่างเท่าเทียมกันแต่รัฐผูกขาดเน้นการลงทุนขนาดใหญ่ ขาดการมีส่วนร่วมจากประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคม โดยเฉพาะชุมชนที่มีกติกาดำเนินการด้วยภูมิปัญญาดั้งเดิม จึงสร้างความขัดแย้งในการ

แย่งชิงน้ำมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนาระบบการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชนในการจัดการน้ำของจังหวัดชัยนาท เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้มาต่อยอดองค์ความรู้ พัฒนาและสร้างแนวทางการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชนในการแก้ปัญหาการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรโดยยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้ยังสามารถนำผลการศึกษามาพัฒนาระบบบูรณาการความร่วมมือในการจัดการน้ำของภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชนและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการจัดการน้ำและทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทยอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชนในจังหวัดชัยนาท
2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชนในจังหวัดชัยนาท
3. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างความร่วมมือของภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของจังหวัดชัยนาท

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่ คือพื้นที่ที่ประสบภัยแล้งซ้ำซาก 5 ปี ประกอบด้วย 1) อำเภอเนินขาม ประกอบด้วย ตำบลกระบกเตี้ย ตำบลสุขเดือนห้า 2) อำเภอหนองมะโมง ประกอบด้วย ตำบลลูกจอก ตำบลวังตะเคียน ตำบลหนองมะโมง และ 3) อำเภอหันคา ประกอบด้วย ตำบลบ้านเขว้า ตำบลไพรนกยูง ตำบลเด่นใหญ่ ตำบลหนองแซง

ขอบเขตด้านประชากร คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดำเนินการวิจัยไม่น้อยกว่า 15 ปี ดังนี้ 1) อำเภอเนินขาม ประกอบด้วย ตำบลกระบกเตี้ย ตำบลสุขเดือนห้า 2) อำเภอหนองมะโมง ประกอบด้วย ตำบลลูกจอก ตำบลวังตะเคียน ตำบลหนองมะโมง และ 3) อำเภอหันคา ประกอบด้วย ตำบลบ้านเขว้า ตำบลไพรนกยูง ตำบลเด่นใหญ่ ตำบลหนองแซง จำนวนทั้งสิ้น 30 คน

ขอบเขตด้านเวลา การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีระยะเวลาดำเนินงาน 1 ปี ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2561 – สิงหาคม 2562

ทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการน้ำ

การจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนจำเป็นต้องตั้งอยู่บนกติกาในการจัดการน้ำร่วมกัน Ostrom (2010) เสนอว่าการจัดการทรัพยากรน้ำสามารถเป็นไปได้และมีประสิทธิภาพดีกว่า หากการจัดการและกฎกติกาในการจัดการนั้นดำเนินการโดยผู้ใช้ทรัพยากรอย่างสมัครใจเอง กติกาในการจัดการน้ำร่วมกัน มีทั้งสิ้น 8 ประการ ดังนี้ 1) ความชัดเจนของขอบเขตชุมชน สามารถแยกแยะกันเองในชุมชนได้ว่าใครคือคนที่ไม่มีสิทธิ์ในทรัพยากรนั้น 2) ความสอดคล้องระหว่างประโยชน์ที่สมาชิกได้รับกับต้นทุนที่เสียไป เช่น กติกาว่าด้วยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและบำรุงรักษาทรัพยากร กับเงื่อนไขทางสังคมและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ 3) การปรับปรุงกฎกติกาในการจัดการทรัพยากร 4) การสอดส่องดูแลพฤติกรรมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและการบำรุงรักษาทรัพยากรของผู้ใช้

ทรัพยากรว่าเป็นไปตามกติกาที่วางไว้หรือไม่ 5) การลงโทษอย่างค่อยเป็นค่อยไป คือหากสวดสองดูแลแล้วพบผู้กระทำผิดจะมีการลงโทษสถานเบา ก่อน หากผู้กระทำผิดละเมิดกฎซ้ำซากจะมีความรุนแรงเพิ่มขึ้น 6) มีกลไกในการจัดการความขัดแย้งระหว่างผู้ใช้น้ำเองหรือผู้ใช้น้ำกับเจ้าหน้าที่รัฐ 7) รัฐบาลรับรู้และให้สิทธิแก่ผู้ใช้ทรัพยากรในการวางกติกาการใช้และจัดการทรัพยากร และ 8) กติกาและการจัดการทรัพยากรเชื่อมโยงและสอดคล้องกับระบบที่ใหญ่กว่า อาทิ กฎหมาย ในขณะที่ Chontom Thipsuwan (2014) เสนอว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำควรมีดังนี้ 1) ข้อตกลงร่วมกัน 2) วัฒนธรรม กฎมีปัญญา และการจัดการทรัพยากรน้ำโดยชุมชน 3) การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำ 4) กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับที่สอดคล้องกัน 5) หลักคุณธรรมจริยธรรม และหลักธรรมาภิบาล 6) หน่วยงานหลักในการบูรณาการ 7) มาตรการและแรงจูงใจในการบริหารจัดการน้ำ 8) ระบบการศึกษาและกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจ 9) แผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ และ 10) ระบบฐานข้อมูลสนับสนุนการจัดการทรัพยากรน้ำ ตามลำดับ

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการภาคีสาธารณะแนวใหม่

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการภาคีสาธารณะแนวใหม่ มีความสำคัญกับการจัดการน้ำในปัจจุบันที่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ในการดำเนินงานร่วมกันในรูปแบบเครือข่าย (Pansiri Thanariyawong, 2013) การจัดการน้ำโดยใช้แนวคิดภาคีสาธารณะ เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและการจัดการน้ำในพื้นที่ของตน เพื่อให้การจัดการน้ำมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยการระดมความช่วยเหลือในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ย่อมต้องมีการสร้างเครือข่ายที่ประกอบไปด้วยตัวแสดงที่หลากหลาย และแหล่งที่มาหลากหลายตัวแสดงต่าง ๆ จะมีการประสานความร่วมมือกันทั้งในเชิงรูปธรรมและนามธรรม (Ostrom, 2010) หลักการที่สำคัญ 5 หลักการ ของการจัดการภาคีสาธารณะแนวใหม่ คือ 1) มุ่งให้ความสนใจในการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภาครัฐกับสังคม รัฐบาลหรือฝ่ายการเมืองไม่ใช่ตัวแสดงหลักที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายสาธารณะและส่งเสริมบริการสาธารณะแต่เพียงฝ่ายเดียวแต่ยังเกี่ยวข้องกับตัวแสดงอื่น ๆ ในสังคมทั้งระบบ 2) มุ่งให้ความสนใจไปที่วิธีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้กำหนดนโยบายกับชุมชนและเครือข่ายต่าง ๆ ในการสร้างสรรค์และมีอิทธิพลต่อการกำหนดกระบวนการนโยบายสาธารณะ 3) มุ่งให้ความสนใจไปที่การประยุกต์ใช้การบริหารภาครัฐแบบดั้งเดิมให้เกิดประสิทธิผลกับการบริหารงานสาธารณะในบริบทปัจจุบัน 4) มุ่งให้ความสนใจไปยังการบริหารงานสาธารณะภายใต้กรอบแนวคิดการจัดการภาคีสาธารณะแนวใหม่ในการส่งเสริมบริการสาธารณะของภาครัฐ และ 5) มุ่งให้ความสนใจในการวิเคราะห์ถึงวิธีการทำงานของเครือข่ายที่มีการประสานงานร่วมกัน นอกจากนี้การเชื่อมโยงเครือข่ายการจัดการน้ำไว้ด้วยกันจำเป็นต้องตั้งอยู่บนหลักการสำคัญ (Somsak Samukkethum, 2018) ดังนี้ 1) ความไว้วางใจต่อกัน 2) บรรทัดฐานของการแลกเปลี่ยนทางสังคม 3) การสานเสวนาและการสื่อสารอย่างเข้มข้น 4) ภาวะผู้นำแบบกระจายแต่มีการบูรณาการ และ 5) ระบบการจัดการความขัดแย้งอย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่าย

การจัดการน้ำร่วมกันของภาคส่วนต่าง ๆ ในรูปแบบเครือข่าย เป็นการเชื่อมโยงกันอย่างเป็นขั้นตอนและมีความหลากหลาย โดยที่ทุกฝ่ายต่างมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน คือการแก้ปัญหาและจัดการน้ำ (Bevir, 2010) การสร้างความร่วมมือ (Collaboration Network) ในรูปแบบเครือข่ายเป็นการสร้างความสัมพันธ์และสร้างแนวร่วมด้วยการแลกเปลี่ยนทรัพยากรซึ่งกันและกันด้วยการสร้างทีมงาน สร้างภาวะผู้นำ (Weerasak Krueathep, 2007) เครือข่ายจำเป็นต้องประกอบไปด้วย 6 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์หลักเพื่อต้องการแก้ไขปัญหาสาธารณะที่มีความซับซ้อนเพื่อเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันในนามของ

หุ้นส่วน 2) ความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในเครือข่ายต่าง ๆ ยังคงมีตัวตนที่มีความเป็นเอกลักษณ์และมีความเป็นอิสระแต่จำเป็นต้องลดระดับความเป็นอิสระบางส่วนเพื่อพึ่งพาซึ่งกันและกัน 3) หน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ในเครือข่ายมีความสัมพันธ์พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน 4) เครือข่ายการทำงานเกิดจากความสมัครใจของตัวแสดงต่าง ๆ เพื่อร่วมมือร่วมใจดำเนินการบางอย่างให้วัตถุประสงค์บางประการบรรลุผล และ 5) ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงภายในเครือข่ายเกิดขึ้นในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาปัญหาการจัดการน้ำรวมถึงแนวทางการจัดการน้ำ และแนวทางการสร้างความร่วมมือของภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของจังหวัดชัยนาท ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสารและตีความเอกสารเป็นหลัก อันจะนำไปสู่การสร้างแนวคิดให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยทำการศึกษาข้อมูลเชิงแนวคิด หลักการ ทฤษฎี รายงานการวิจัย ยุทธศาสตร์จังหวัด ยุทธศาสตร์กรมชลประทาน บทความเชิงวิชาการเอกสารที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ พื้นที่ดำเนินการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำ และเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ประสบภัยแล้งซ้ำซากตรงกัน 5 ปี ในจังหวัดชัยนาท ซึ่งเป็นตัวแทนจากภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคเอกชน ดังนี้ 1. อำเภอนิคม ประกอบด้วย ตำบลกระบกเตี้ย และตำบลสุขเคื่อนหัว 2. อำเภอหนองมะโมง ประกอบด้วย ตำบลลูกจอก ตำบลวังตะเคียน ตำบลหนองมะโมง และ 3. อำเภอหันคา ประกอบด้วย ตำบลบ้านเขย็น ตำบลโพธิ์นกยูง ตำบลเด่นใหญ่ ตำบลหนองแขง

ผู้วิจัยทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ โดยวิธีเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ตัวแทนจากภาคส่วนต่าง ๆ จำนวน 30 คน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ประสบภัยแล้งซ้ำซากตรงกัน 5 ปี ในจังหวัดชัยนาท ซึ่งเป็นตัวแทนจากภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคเอกชน จำนวนทั้งสิ้น 30 คน ประกอบด้วยผู้แทนจากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนจากกรมพัฒนาที่ดิน ผู้แทนจากกรมส่งเสริมการเกษตร ผู้แทนจากสำนักงานชลประทาน ผู้แทนเกษตรอำเภอ ผู้แทนผู้นำชุมชน ผู้แทนเกษตรกร

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์ โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาเอกสารตำราทางวิชาการ แนวคิดและทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องภายใต้คำปรึกษาของผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำมาสร้างแบบสัมภาษณ์ให้เนื้อหาครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

2. สร้างแบบสัมภาษณ์ให้สอดคล้องกับหัวข้อและวัตถุประสงค์ เสนอต่อที่ปรึกษาเพื่อปรับปรุงแก้ไขและตรวจสอบความถูกต้องของแบบสัมภาษณ์

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) แบ่งเป็น 3 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของปัญหาการจัดการน้ำในพื้นที่ ได้แก่ สถานการณ์การใช้น้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่จังหวัดชัยนาท ปัญหาการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่จังหวัดชัยนาท และมาตรการกฎหมายและนโยบายการจัดการทรัพยากรน้ำ ส่วนที่ 2 การจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของจังหวัดชัยนาท และส่วนที่ 3 การสร้างร่วมมือของภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชนในการจัดการน้ำ

4. แบบการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมด้วยการจดบันทึก ด้วยแบบบันทึกภาคสนาม (Field Note) ในการจตรายละเอียดจากการพูดคุย สัมภาษณ์ และสังเกตการณ์เกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง โดยอาศัยเครื่องมือและอุปกรณ์การสัมภาษณ์ เช่น เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป สมุดจดบันทึกประเด็นการสนทนา แผนที่หมู่บ้าน

เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อป้องกันอคติในระหว่างการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะใช้คำถามในการสัมภาษณ์ที่ง่ายต่อการเข้าใจไม่ใช้คำถามชี้นำ แสดงความคิดเห็นหรือแสดงอาการเห็นด้วยกับผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ดังนี้

1. ความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) เพื่อให้ข้อมูลที่มีความถูกต้อง ผู้วิจัยได้นำแนวคำถามในการสัมภาษณ์ไปให้คณะกรรมการที่ปรึกษาช่วยตรวจสอบประเด็นคำถามก่อนการสัมภาษณ์ และปรับแก้ตามคำแนะนำหลังจากจึงนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. ความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Credibility) เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการดังต่อไปนี้ 1) เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย เช่น หลักฐาน เอกสารข้อมูล ข้อเท็จจริง การสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่แตกต่างกัน ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชน 2) จัดทำฐานข้อมูล (Database) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ มาจัดทำฐานข้อมูล เพื่อเก็บไว้เป็นหลักฐานและนำมาใช้ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล โดยจำแนกเป็น ฐานข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ ฐานข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลตามประเด็นคำถาม 3) การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) โดยการพิจารณาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน เพื่อนำไปสู่ตรรกะของความซ้ำ คือ 3.1) ศึกษาจากเอกสารหลักฐานที่แตกต่างกัน เช่น ข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และข้อมูลจากการสังเกตการณ์ 3.2) การสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่แตกต่างกันจากหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคประชาชนและภาคเอกชน และ 3.3) วิธีการเก็บข้อมูลที่แตกต่างกัน ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ด้วยการให้ความหมาย การตีความตามบริบทแวดล้อม และอธิบายปรากฏการณ์ตามแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ปัญหาการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชนในจังหวัดชัยนาท

สภาพพื้นที่บริเวณเขตพื้นที่ของจังหวัดชัยนาท ในส่วนของอำเภอนาคู ประกอบด้วย ตำบลบ้านเขียน ตำบลไพรนกยูง ตำบลเด่นใหญ่ ตำบลหนองแขง อำเภอนาโพธิ์ ประกอบด้วย ตำบลกระบกเดี่ยว ตำบลสุขเคื่อนหัว และอำเภอนาโพธิ์ ประกอบด้วย ตำบลกุดจอก ตำบลวังตะเคียน ตำบลหนองมะโมง นั้นประสบปัญหาภัยแล้งมาอย่างยาวนานนับตั้งแต่อดีต อันเนื่องมาจากสภาพภูมิประเทศและภูมิศาสตร์ที่เป็นที่เนินสูงสลับกับภูเขา และเป็นพื้นที่อยู่นอกเขตชลประทานจึงทำให้ไม่สามารถส่งน้ำได้อย่างทั่วถึง จังหวัดชัยนาทจึงได้ชื่อว่าเป็นอีสานของภาคกลาง นับแต่อดีตมีปัญหาน้ำขาดแคลนน้ำทุกฤดูแล้ง ส่วนฤดูฝนกลับประสบปัญหาอุทกภัยตลอดเช่นกัน ต้องอาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ หรืออาศัยเครื่องสูบน้ำในการส่งต่อไปยังพื้นที่ที่ขาดแคลนน้ำ นอกจากนี้ยังพบปัญหาสภาพคุณภาพน้ำใต้ดินต่ำเนื่องจากมีปัญหาน้ำขุ่นและมีคราบหินปูน ส่งผลต่อการทำการเกษตรของชาวบ้าน อาทิ พื้นที่ทำการเกษตรไร้อายุประสบปัญหาลำอ้อยไม่สมบูรณ์เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่ขาดแคลนน้ำ ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือเกษตรกรยังคงละเลยการประกาศแจ้งเตือนจากหน่วยงานรัฐ ปัญหาสำคัญประการหนึ่ง คือ ปัญหาการทำความเข้าใจระหว่างภาครัฐกับประชาชน ในการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานได้เพียงปีละ 2 ครั้งเท่านั้น เนื่องจากปริมาณน้ำไม่เพียงพอ แต่ประชาชนบางส่วนละเลยจึงเกิดภาวะการฉ่ำน้ำ และเมื่อประสบภัยแล้งฝนทิ้งช่วงนานจึงได้รับความเสียหาย

2. แนวทางการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในจังหวัดชัยนาทของภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชนในจังหวัดชัยนาท

ผลการศึกษา พบว่าแนวทางการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชนในจังหวัดชัยนาท มีดังนี้ 1. การกำหนดขอบเขตเกี่ยวกับผู้ใช้ทรัพยากร คือ สมาชิกภายในชุมชนกำหนดว่าใครคือคนที่มีสิทธิ์หรือไม่สิทธิ์ในการใช้น้ำ 2. กฎระเบียบเกี่ยวกับการใช้และดูแลรักษาทรัพยากรน้ำให้เหมาะสม ผลจากการศึกษาพบว่า การจัดการน้ำในจังหวัดชัยนาท มีทั้งมาตรการและกฎหมายการจัดการทรัพยากรน้ำ ที่มาจากส่วนกลางคือ ภาครัฐ และในส่วนที่ชุมชนร่วมกันสร้างกติการ่วมกัน เช่น การจัดการน้ำในตำบลวังตะเคียน อำเภอหนองมะโมง ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ 3. มีกระบวนการสนับสนุนให้ผู้มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและปรับปรุงกฎกติกาในการใช้น้ำเพื่อการเกษตร เช่น ในอำเภอหนองมะโมง อำเภอหันคา อำเภอเนินขาม มีการประชุมหมู่บ้านในประเด็นปัญหาและแนวทางการพัฒนาแนวทางการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรเป็นประจำ แต่อย่างไรก็ตามแม้จะมีการประชุมหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง ในส่วนของปัญหาการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่ที่กลับไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร เนื่องจากการขาดแคลนงบประมาณ สภาพปัญหาทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งอยู่บนพื้นที่เนินเขาสูงและอยู่นอกเขตชลประทาน ปัญหาการขาดแคลนแหล่งกักเก็บน้ำและปัญหาในการประสานงานระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชน 4. มีกลไกการติดตามกำกับดูแลที่มีประสิทธิผลโดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำคือ คนในชุมชนมีการจัดตั้งคณะกรรมการจัดการน้ำขึ้น โดยคณะกรรมการดังกล่าวมีหน้าที่ในการดูแลท่อน้ำใต้ดิน ดูแลการเงิน การจัดเก็บค่าน้ำและการซ่อมแซม 5. มีการลงโทษที่ดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนจากเบาไปหาหนัก เช่น กฎระเบียบการใช้น้ำของคณะกรรมการเก็บน้ำคือห้ามขโมยน้ำ ห้ามตัดมาตมน้ำ หมายถึงห้ามมีการลักลอบกลับด้านมาตรวัดให้กลายเป็นว่าไม่มีการใช้น้ำหรือใช้น้ำน้อยกว่าความเป็นจริง หากพบการกระทำผิดจะมีการเตือนและปรับเงินเป็นกรณีไป 6. มีกลไกจัดการความขัดแย้งที่มีต้นทุนต่ำและเข้าถึงได้ง่าย ผลการศึกษาพบว่า จังหวัดชัยนาท มีกระบวนการระงับข้อพิพาทและการไกล่เกลี่ยโดยผู้นำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการและเป็นทางการ ในการทำหน้าที่เป็นคนกลางประนีประนอมข้อพิพาทที่เกิดขึ้น 7. ภาครัฐรับรู้และให้สิทธิแก่ผู้ใช้ทรัพยากรในการวางกติกากฎการใช้และจัดการทรัพยากรแก่คนในชุมชน โดยคนในชุมชนสามารถตั้งคณะกรรมการจัดการน้ำในการทำหน้าที่วางกติกากฎการใช้และการจัดสรรน้ำภายในชุมชนด้วยตนเองได้ และ 8. มีกติกาและกระบวนการจัดการทรัพยากรที่สอดคล้องเชื่อมโยงกับกฎหมาย เนื่องจากกฎหมายได้กำหนดให้ชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรในชุมชน บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์ได้ในแต่ละชุมชน จึงมีการจัดตั้งคณะกรรมการจัดการน้ำในการทำหน้าที่วางกติกากฎการใช้และการจัดสรรน้ำภายในชุมชนด้วยตนเอง เพื่อก่อให้เกิดความสอดคล้องเชื่อมโยงกับระบบนิเวศทางสังคมของชุมชนเอง

3. แนวทางในการสร้างความร่วมมือของภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชนในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของจังหวัดชัยนาท

ผลการวิจัยพบว่า ภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชน ควรมีการดำเนินการจัดประชุมหรือทำประชามร่วมกันในประเด็นด้านการบริหารจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน รวมถึงผู้นำชุมชนมีความเข้าใจถึงนโยบายและการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำด้วย มีการเตรียมความพร้อมของผู้บริหารและผู้นำทุกระดับ รวมถึงภาคเอกชนและภาคประชาชนในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ โดยองค์ประกอบของการเตรียมความพร้อมเพื่อให้เกิดความร่วมมือ คือ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารภายในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องให้เข้าใจถึงแนวทางและเป้าหมายของการบริหารจัดการน้ำอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ภาครัฐควรจัดให้มีทรัพยากรและบุคลากรที่เพียงพอเพื่อ

นำไปสู่การสร้างความร่วมมือในการใช้การจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของทุกภาคส่วน รวมถึงมีการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำของจังหวัด และสามารถพัฒนาเป็นฐานข้อมูลในการเฝ้าระวังและแก้ปัญหาการจัดการน้ำของจังหวัดชัยนาทได้ในภายหลัง ภาคประชาชนและภาคเอกชนมีการพัฒนาขีดความสามารถทักษะและเทคนิคในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการน้ำ โดยต้องร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาทรัพยากรน้ำที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น การขาดแคลนน้ำ การเกิดอุทกภัย และด้านคุณภาพน้ำที่เสื่อมโทรม เป็นต้น และความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชน ร่วมคิดหาสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาเรื่องน้ำของชุมชน มีการสร้างกลไกของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการน้ำด้านต่าง ๆ ให้มีการดำเนินการในทุกด้านให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน คือ ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาทรัพยากรน้ำ ร่วมคิดหาสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาเรื่องน้ำของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการน้ำของชุมชน โดยคำนึงถึงสิทธิชุมชนเสมอด้วย

อภิปรายผล

1. เพื่อศึกษาปัญหาการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชนในจังหวัดชัยนาท

Chaiyuth Chinnarasri, Orachorn Kamnoet and Pakorn Sutasuntorn (2016) กล่าวว่า ภัยแล้งเป็นปัญหาที่เกิดจากภาวะฝนทิ้งช่วงยาวนาน ส่งผลกระทบต่อพื้นที่การเกษตรนอกเขตชลประทาน หรือที่เรียกว่าพื้นที่เกษตรน้ำฝน ซึ่งไม่มีแหล่งน้ำที่มั่นคงมาสนับสนุนในภาวะที่เกิดภัยแล้ง รวมถึงปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของจังหวัดชัยนาท ภายในพื้นที่มีองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ จากผลการวิจัยพบว่าในสภาพพื้นที่ยังคงขาดแคลนแหล่งน้ำตามหลักแหล่งกักเก็บน้ำตามธรรมชาติ เพื่อกักเก็บน้ำเมื่อมีฝนตกลงมา ประกอบกับสภาพดินไม่สามารถอุ้มน้ำไว้ได้และไม่มีแหล่งกักเก็บน้ำที่สร้างขึ้นเองไว้อย่างเพียงพอ อันเนื่องมาจากอุปสรรคทางสภาพภูมิประเทศที่มีสภาพเป็นเนินสูง จึงทำให้ไม่สามารถขุดเจาะบ่อบาดาลได้อย่างทั่วถึง Nardnarade Akasuwan (2018) เสนอว่าปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวเร่งให้เกิดภัยแล้ง คือปริมาณฝนที่ตกและจำนวนวันที่ฝนตก และสภาพพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมต่อการเก็บกักน้ำทำให้ไม่มีพื้นที่กักเก็บน้ำที่เพียงพอ นอกจากนี้ยังพบปัญหาการขาดการบูรณาการความร่วมมือในการจัดการน้ำของภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชน ซึ่งมีการบริหารจัดการน้ำแบบแยกส่วน ขาดแคลนงบประมาณ บุคลากรและความเชี่ยวชาญในการจัดการน้ำ ขาดกระบวนการสร้างความรู้และความเข้าใจให้กับประชาชนในการจัดน้ำอย่างยั่งยืน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องแก้ปัญหาแต่เพียงระยะสั้น โดยการแจกจ่ายน้ำให้ชาวบ้านเมื่อประสบภัยแล้ง แต่เป็นการแจกจ่ายในปริมาณที่ไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร อีกทั้งยังประสบปัญหาด้านการประสานงานระหว่างผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้นำชุมชนกับภาครัฐ โดยเฉพาะประเด็นการจัดทำเอกสารหรือจัดทำโครงการเสนอขอของบประมาณในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ซึ่งแม้ผู้นำชุมชนเหล่านี้จะได้รับการอบรมด้านการเขียนเอกสารราชการและการเขียนโครงการอยู่บ้าง แต่ภาระในชีวิตประจำวันที่ต้องทำมาหากินเพื่อยังชีพ จึงทำให้ไม่มีเวลาเพียงพอในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมและจัดทำเอกสารดังกล่าว จากปัญหาดังกล่าวจึงมีความต้องการให้ภาครัฐมีการจัดทำโครงการให้บุคลากรภาครัฐลงพื้นที่มาเป็นผู้สอนการเขียนโครงการ และเป็นที่ปรึกษาอย่างต่อเนื่อง Pattara Chompooming et al. (2015) ยังเสนอปัจจัยสู่ความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรน้ำ คือ การสร้างความไว้วางใจและการได้รับการยอมรับจากชุมชน ศักยภาพผู้นำชุมชน การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจทั้งภายในและภายนอกชุมชน

2. แนวทางการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรด้วยความร่วมมือในจังหวัดชัยนาท

การจัดการน้ำเพื่อการเกษตรด้วยความร่วมมือของภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชนในจังหวัดชัยนาท มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ 1) จังหวัดชัยนาท มีแนวทางในการบริหารจัดการน้ำ ที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมากขึ้น แต่ในทางปฏิบัติแล้วการบริหารจัดการน้ำยังคงถูกควบคุมจากส่วนกลางโดยรัฐ และกลไกที่สร้างจากส่วนกลาง และยังมีลักษณะการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางมากกว่ากระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและภาคประชาชนอย่างแท้จริง การพัฒนาโครงสร้างการชลประทานขนาดใหญ่ถูกพัฒนาเข้ามาแทนที่การจัดการน้ำโดยวิถีดั้งเดิม (Artittaya Phongphom and Werachai Narkwiboonwong, 2014) จังหวัดชัยนาท มีการกำหนดขอบเขตเกี่ยวกับผู้ให้ทรัพยากร คือ โดยกำหนดจากการเป็นสมาชิกภายในชุมชนโดยคนในชุมชนยอมรับและเข้าใจการแบ่งเขตแดนอย่างชัดเจน 2) กฎระเบียบเกี่ยวกับการใช้และดูแลรักษาทรัพยากรน้ำให้เหมาะสม ผลจากการศึกษาพบว่าในตำบลหนองมะโมง มีความเด่นชัดที่สุดในการกำหนดกฎระเบียบเกี่ยวกับการใช้และดูแลรักษาทรัพยากรน้ำให้เหมาะสม มีทั้งมาตรการและกฎหมายการจัดการทรัพยากรน้ำ ที่มาจากส่วนกลางคือภาครัฐ และส่วนที่ชุมชนร่วมกันสร้างกติการ่วมกัน 3) มีกระบวนการมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้สมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและปรับปรุงกฎกติกาในการจัดการทรัพยากร โดยมีประชาคมหมู่บ้านในประเด็นปัญหาและแนวทางการพัฒนาหมู่บ้านอย่างเป็นประจำ ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และเสนอแนะปัญหาหรือความต้องการของชุมชน ร่วมคิดและค้นหาวิธีการพัฒนาสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่มีประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่ง Sukittiya Boonlai and Siwach Sripokangkul (2017) ได้สะท้อนให้เห็นแนวทางการพัฒนาโดยอาศัยกลไกการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ในการร่วมกันบริหารจัดการน้ำ โดยการให้เกษตรกรรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มผู้ใช้น้ำ ร่วมกันกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับของคูคลองแต่ละสาย โดยให้สมาชิกทุกคนมีหน้าที่บำรุงรักษาตลอดจนซ่อมแซมคันคูน้ำ โดยแหล่งเงินทุนสนับสนุนมาจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และให้สมาชิกทุกคนยินยอมสละแรงงานและทุนทรัพย์เพื่อใช้ในการสนับสนุนการบำรุงรักษาคุน้ำ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของการมีส่วนร่วม 4) มีกลไกการติดตามกำกับดูแลที่มีประสิทธิภาพโดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ผลการศึกษา พบว่า คนในชุมชนมีการจัดตั้งคณะกรรมการจัดการน้ำขึ้น โดยคณะกรรมการดังกล่าวมีหน้าที่ในการดูแลท่อน้ำใต้ดิน ดูแลการเงิน การจัดเก็บค่าน้ำและการซ่อมแซม นอกจากนี้ยังมีการประชุมคณะกรรมการ เดือนละ 1 ครั้ง พร้อมกับการประชุมหมู่บ้านเพื่อพิจารณาประเด็นต่าง ๆ รวมถึงประเด็นในการจัดการน้ำภายในชุมชน นอกจากนี้มีการจัดตั้งกลุ่มจัดการน้ำแล้วในชุมชนนี้ยังมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มกองทุนหมู่บ้านด้วย และมีกระบวนการติดตามดูแลพฤติกรรมการใช้และการติดตามกำกับดูแลสภาพของทรัพยากรอย่างสม่ำเสมอ 5) มีการลงโทษที่ดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนจากเบาไปหาหนัก มีการกำหนดบทลงโทษ เช่น กฎระเบียบในการใช้น้ำของคณะกรรมการเก็บน้ำคือห้ามมีการลักลอบกลับด้านมาตรวัดให้กลายเป็นว่าไม่มีการใช้น้ำหรือใช้น้ำน้อยกว่าความเป็นจริง หากพบการกระทำผิดจะมีการตักเตือนและปรับเงินเป็นกรณีไป หากกระทำผิดร้ายแรงจริงจึงลงโทษตามกฎหมาย แต่อย่างไรก็ตามแม้จังหวัดชัยนาท จะมีกระบวนการลงโทษที่ดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนจากเบาไปหาหนัก แต่การนำบทลงโทษมาบังคับใช้ยังขาดประสิทธิภาพ และไม่เป็นรูปธรรมเท่าใดนัก ประกอบกับระบบการจัดการน้ำของชุมชนที่ยังขาดประสิทธิภาพ และ 6) รัฐบาลรับรู้และให้สิทธิแก่ผู้ใช้ทรัพยากรในการวางกติกากฎการใช้และจัดการทรัพยากร โดยคนในชุมชนสามารถตั้งคณะกรรมการจัดการน้ำในการทำหน้าที่วางกติกากฎใช้น้ำและการจัดสรรน้ำภายในชุมชนด้วยตนเองได้

ในทัศนะของผู้วิจัย ชุมชนยังคงมีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นต่อภาครัฐไม่มากเท่าใดนัก เนื่องจากขาดเวทีการพูดคุยและการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำทุกกลุ่มในพื้นที่ได้แลกเปลี่ยนและเสนอ

ความคิดเห็น วิธีการแก้ปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ Ostrom (2010) กล่าวว่า การจัดการทรัพยากรน้ำสามารถเป็นไปได้และมีประสิทธิภาพดีกว่า หากการจัดการและกฎกติกาในการจัดการนั้นดำเนินการโดยผู้ใช้ทรัพยากรอย่างสมัครใจเอง เนื่องจากคนสามารถร่วมมือกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันที่สำหรับทุกฝ่ายได้ หากมีโอกาสได้คุยกันและเนื่องจากผู้ใช้ทรัพยากรมีความรู้ในเชิงพื้นที่ของระบบนิเวศ และรู้จักกับผู้ใช้ทรัพยากรคนอื่นทำให้สามารถออกแบบกติกาที่เป็นที่ยอมรับและเหมาะสมกับบริบทในพื้นที่ด้วย

3. แนวทางการสร้างความร่วมมือของภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชนในการจัดการน้ำของจังหวัดชัยนาท

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการสร้างความร่วมมือของภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชนในการจัดการน้ำของจังหวัดชัยนาท มีดังนี้ 1) การมีผู้นำที่สนับสนุนให้เกิดความร่วมมือโดยผู้นำทุกระดับในชุมชน ในทัศนะของผู้วิจัย ผู้นำชุมชนต้องทำความเข้าใจถึงแนวนโยบาย และมีการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำ ด้วยการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกัน การสร้างความร่วมมือจะประสบความสำเร็จจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีภูมิหลังและมุมมองที่แตกต่างกัน 2) การเตรียมความพร้อมเพื่อให้เกิดความร่วมมือ ประกอบด้วย การเตรียมความพร้อมของผู้บริหารและผู้นำทุกระดับ รวมถึงภาคเอกชนและภาคประชาชน ในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยองค์ประกอบของการเตรียมความพร้อมเพื่อให้เกิดความร่วมมือ คือ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารภายในชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องได้แก่ภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชนให้เข้าใจถึงแนวทางและเป้าหมายของการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างแท้จริง โดยปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งของการบริหารจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กรมชลประทาน ควรดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อประมวลด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของชุมชน ควรมีการประชาสัมพันธ์ด้านสถานการณ์น้ำทุกเดือนให้กับประชาชนผ่านช่องทางต่าง ๆ ในการเฝ้าระวังน้ำ เพื่อไม่ให้เกิดภาวะเสี่ยงต่อสถานการณ์การจัดการน้ำในทุกพื้นที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบของกรมชลประทาน Pattara Chompooming et al. (2015) เสนอว่า ปัจจัยสู่ความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรน้ำ ได้แก่ ความไว้วางใจและการยอมรับของชุมชน ความพร้อมของกลุ่มเครือข่าย ศักยภาพผู้นำชุมชนการใช้ข้อมูลและแผนที่เป็นเครื่องมือในการจัดการทรัพยากรน้ำ และการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจทั้งภายในและภายนอกชุมชน ขณะเดียวกันควรสร้างจิตสำนึกในการใช้น้ำโดยให้ผู้ใช้ทุกกลุ่มเคารพกติกาอย่างเคร่งครัด 3) การจัดให้มีทรัพยากรและบุคลากรที่เพียงพอ โดยทรัพยากรที่ควรจัดการให้เป็นระบบเพื่อนำไปสู่การสร้างความร่วมมือในการใช้การการจัดการน้ำ คือ การจัดการทรัพยากรระบบข้อมูล พบว่าต้องดำเนินการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำของจังหวัดชัยนาท นำมาจัดเก็บข้อมูลด้วยโปรแกรมด้านสารสนเทศภูมิศาสตร์ เชื่อมโยงกับฐานข้อมูลต่าง ๆ โดยเป็นระบบที่สามารถรองรับข้อมูลเพิ่มเติมในอนาคต และสามารถนำไปปรับปรุงใช้งานผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้ในภายหลัง ต้องพัฒนาขีดความสามารถทักษะและเทคนิคในการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญความจำเป็นของการเรียนรู้ มีทักษะและกระบวนการในการคิดการวิเคราะห์และการแก้ปัญหา และนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการน้ำ สู่ความสมดุล พอเพียงและยั่งยืน Nachapong Chanchula (2009) เสนอว่า การจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ซึ่งถ้าหากสามารถบูรณาการกับความรู้และงบประมาณในส่วนที่ภาครัฐกำกับดูแลอยู่ได้จริงแล้ว ย่อมทำให้ทรัพยากรน้ำมีเพียงพอกับความต้องการและสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่ชุมชนได้อย่างยั่งยืน 4) การสร้างความมุ่งมั่นที่จะร่วมมือกันการจัดการน้ำ ต้องมีกระบวนการบริหารจัดการน้ำ ทั้งปริมาณและคุณภาพอย่างสอดคล้องและบูรณาการเพื่อรักษาคุณภาพทางธรรมชาติ โดยอาศัยกลไกการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ดังนั้น

ควรพัฒนาให้มีการดำเนินการในทุกด้านให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน โดยต้องร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาทรัพยากรน้ำ Chontorn Thipsuwan (2014) เสนอว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกหน่วยงาน ควรประสานแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำร่วมกัน เพื่อให้การจัดการทรัพยากรน้ำเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เป็นแบบการบูรณาการไม่แยกส่วน รวมถึงมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่องในการใช้แผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ที่แต่ละหน่วยงานได้จัดทำขึ้นว่าสามารถตอบสนองกับปัญหาและความต้องการของชุมชนในพื้นที่ได้ในระดับใด เพื่อทำการปรับปรุงแก้ไขให้สามารถใช้แผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และ 5) การกำหนดความสำคัญและขั้นตอนเพื่อสร้างความร่วมมือ ควรมีการกำหนดนโยบายการนำแนวทางที่มีประสิทธิผลพัฒนาการบริหารจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมของประชาชน ไปใช้ในการแก้ไขปัญหา โดยสร้างกลไกของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการน้ำด้านต่าง ๆ ให้มีการดำเนินการในทุกด้านให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน Thakorn Karnjiradet, Mayuri Rattanasermping and Somboon Suksamran (2018) กล่าวว่า กลไกของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการน้ำด้านต่าง ๆ ควรพัฒนาให้มีการดำเนินการในทุกด้านให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน คือร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาทรัพยากรน้ำ ร่วมคิดหาสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา ร่วมวางแผนนโยบาย หรือกำหนดแผนงานกิจกรรมหรือโครงการ ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรน้ำที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างเป็นธรรม ร่วมจัดการหรือปรับปรุงรับการบริหารงานพัฒนา ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของชุมชนเอง

สรุปผล

การจัดการน้ำเพื่อการเกษตรนั้น มีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในรูปแบบเครือข่ายของภาคส่วนต่าง ๆ ดังเช่น ภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชน ในร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาแนวทางในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างยั่งยืน โดยตั้งอยู่บนหลักการสำคัญด้วยการกำหนดขอบเขตผู้ใช้ทรัพยากร มีการกำหนดกฎระเบียบเกี่ยวกับการใช้และดูแลรักษาทรัพยากรน้ำ มีกระบวนการส่งเสริมการให้มีส่วนร่วมตัดสินใจและปรับปรุงกฎกติกาในการจัดการน้ำ มีกลไกการติดตามกำกับดูแลที่มีประสิทธิภาพโดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร มีกระบวนการลงโทษที่ดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนจากเบาไปหาหนัก นอกจากนี้ แนวทางการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชน ในการจัดการน้ำของจังหวัดชัยนาท ยังต้องประกอบด้วย การกำหนดความสำคัญและขั้นตอนเพื่อสร้างความร่วมมือผู้นำที่สนับสนุนให้เกิดความร่วมมือทรัพยากรและบุคลากรที่เพียงพอ ภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชนมีการร่วมคิดสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาเรื่องน้ำของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ

1. ภาครัฐควรมีนโยบายที่มุ่งเน้นการส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาคประชาชนและภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการจัดการน้ำตามแนวทาง ความต้องการและศักยภาพของชุมชน
2. หน่วยงานภาครัฐควรให้ความสำคัญและสนับสนุนงบประมาณ บุคลากร รวมถึงข้อมูลในการส่งเสริมการจัดทำโครงการธนาคารน้ำใต้ดินให้เกิดขึ้นให้เกิดขึ้นในทุกภูมิภาคของประเทศและสามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาด้านทรัพยากรน้ำได้อย่างแท้จริง

3. ภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชนควรร่วมกันในการกำหนดนโยบายและดำเนินการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภคในเขตพื้นที่นอกชลประทานอย่างเป็นรูปธรรม

4. กรมชลประทานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาระบบสารสนเทศและการใช้ดาวเทียมเข้ามาเกี่ยวข้องในการสแกนพื้นผิวดินเพื่อค้นหาตาน้ำและพัฒนาระบบสูบน้ำด้วยระบบพลังงานไฟฟ้า

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัย เรื่องแนวทางการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของโครงการธนาคารน้ำใต้ดินในเขตภาคกลาง

2. ควรมีการศึกษาวิจัย เรื่องแนวทางการพัฒนาความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชนและภาคเอกชนในการจัดทำแผนที่การใช้น้ำเพื่อการเกษตรในเขตภาคกลาง

องค์ความรู้ใหม่

1. ผลการวิจัยทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหาในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย กรมชลประทาน เป็นต้น สามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาสภาพปัญหาในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในท้องถิ่นของตนเองได้

2. กรมชลประทานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร บนความร่วมมือของภาคีในรูปแบบเครือข่ายที่มีการเชื่อมโยงกัน ภายใต้เป้าหมายเดียวกันและมีการดำเนินงานโดยยึดหลักแนวคิดการจัดการภาคีสาธารณะแนวใหม่ เข้ามาร่วมด้วยในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรมีการกำหนดขอบเขตผู้ใช้ทรัพยากร มีการกำหนดกฎระเบียบเกี่ยวกับการใช้และดูแลรักษาทรัพยากรน้ำ มีกระบวนการส่งเสริมการให้ผู้ใช้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมตัดสินใจ และปรับปรุงกฎกติกาในการจัดการน้ำ มีกลไกการติดตามกำกับดูแลที่มีประสิทธิภาพโดยผู้ใช้มีส่วนได้เสียกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และมีกระบวนการลงโทษที่ดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนจากเบาไปหาหนัก

References

- Akasuwan, N. (2018). A Study of Drought Area and Drought Prevention in Satingphra Gulf Coast Area. *Inthaninthaksin Journal*, 13(1), 55–80.
- Bevir, M. (2010). *Democratic Governance*. Princeton. N.J.: Princeton University Press.
- Boonlai, S., & Sripokangkul, S. (2017). Guideline of Water Management Development for Sustainable Agriculture System: A Case Study of Tha Khraserm Sub-district, Nam Phong District, Khon Kaen Province. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and arts)*, 10(2), 1771–1784.

- Center for monitoring and solving agricultural disasters, Chainat Province. (2008). *Farmers Assistance Action Plan Victims of agricultural disasters, Chainat Province Type of flood in 2018*. Chainat Provincial: Chainat Provincial Agriculture and Cooperatives Office.
- Chanchula, N. (2009). *Research report: Development of community participation in Saiburi watershed area. Case Study: Water management as the state and villagers in the Gayohmati sub-district, Bacho district, Narathiwat province*. Faculty of Humanities and Social Sciences. Prince of Songkla University, Pattani Campus: The Thailand Research Fund (TRF).
- Chinnarasri, C., Kamnoet, O., & Sutasuntorn, P. (2016). Situations and Suggestions for the National Policy Regarding Water Resources Management. *KMUTT Research and Development Journal*, 39(1), 63–84.
- Chompooming, P. et al. (2015). Network Governance in Water Resource Management: Case Study of Yom River Basin Region. *The Golden Teak: Humanity and Social Sciences Journal*, 21(3), 145–159.
- Karnjiradet, T., Rattanasermpong, M., & Suksamran, S. (2018). The Model of Community Participation in Water Management in Uthai Thani Province According to the Philosophy of Sufficiency Economy. *Journal of MCU Peace Studies*, 6(2), 537–552.
- Krueathep, W. (2007). *Network: Local Government Organization Innovation*. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF).
- Ostrom, E. (2010). Beyond Markets and States: Polycentric Governance of Complex Economic Systems. *American Economic Review*, 100(3), 641–672.
- Phongphom, A., & Narkwiboonwong, W. (2014). *Developing land, water and forest resources management in Thailand*. Bangkok: The Agricultural Land Reform Office.
- Samukkethum, S. (2018). Community Forest Management Based on New Public Governance in the East. *Journal of Social Development*, 20(1), 40–56.
- Thammathiwat, A. (2012). *Community Participation in Water Management of Phetchabun Province according to the Sustainable Sufficiency Economy Philosophy*. Phetchabun: Faculty of Agricultural Technology and Industrial Technology, Phetchabun Rajabhat University.
- Thanariyawong, P. (2013). *Flood disaster management network in Kao Kor Village, Thorn Hong Subdistrict, Phrom Khiri District, Nakhon Si Thammarat Province*. Master of Arts Thesis. Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University.
-

Thipsuwan, C. (2014). *Factors of Integrated Water Resource Management of Mae Rim Sub Watershed, Chiang Mai Province*. Doctor of Philosophy, Program in Mekong and Salween River Basin Regional Studies. Chiang Mai Rajabhat University.